

Verduurzamen van de gebouwde omgeving

Actuele ontwikkelingen op het gebied van verduurzamen
gebouwde omgeving

Voorstellen:

- Ir. Esther Gerritsen
- Adviseur duurzame gebouwinstallaties
- team coördinator energie & milieu
- Techniplan Adviseurs

CENTRAAL

UR
R

KE
E

ENT

ESPECT
YOUR
THER

THIS
PLANET
NEEDS YOU
TO GIVE
A
SHIT

LIVE
SIMPLY
SO
MERCY
CAN
APPLY

BESCHERM
ONZE PLANET
DIE PLANETEN
DIE WILLEN
NIET STERVEN

MEER, BETER
EN

POLLUTION
IF YOU
KILL IT
IT WILL
KILL YOU

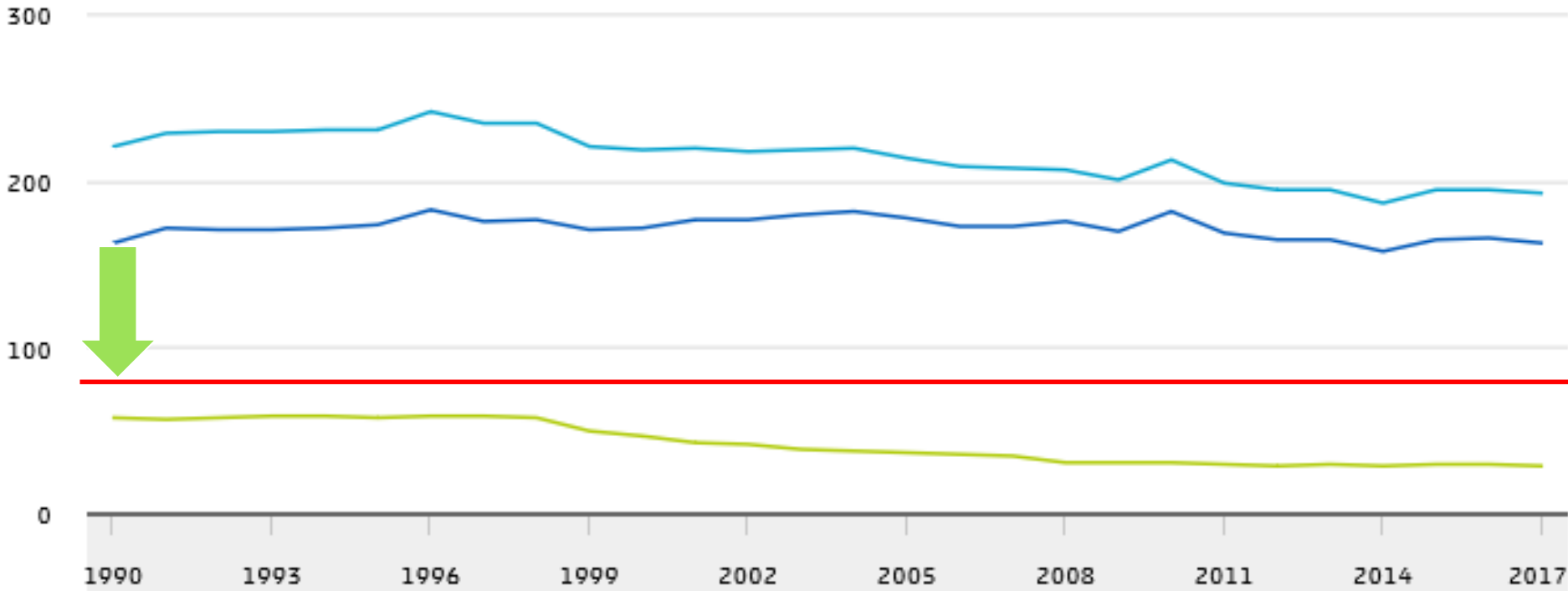
HET MILIEU
IS HET BEU

I'M A
SAUR
THING

IN
TAKE
SERIOUSLY

- 49%: van 163 naar 80 mld CO2 equivalenten

Totaal broeikasgassen   Koolstofdioxide   Overig (methaan, lachgas en F-gassen)

Bron: CBS, RIVM/Emissieregistratie

Inhoud:

- **Ambitie overheid**
- **belang beleggers, ontwikkelaars & gebruikers**
- **integraal ontwerpen van een duurzaam gebouw**
- **Circulair bouwen**
- **Certificering**
- **Monitoring**

Wat is de opgave voor de gebouwde omgeving?

Ambitie van de overheid:

- Doel: klimaatverandering tegengaan
- 49% minder uitstoot van broeikasgassen in 2030 dan in 1990
- Ontwerp van het Klimaatakkoord
- Klimaattafels (sectortafels)

Sectortafel Gebouwde omgeving:

- **klimate doelstelling voor de sector: CO₂-reductie van 7 Mton in 2030 in de gebouwde omgeving**
- **Circa 8,3 miljoen gebouwen, waarvan 7 miljoen woningen**
- **Verwarming = ruim 30% van het totale energieverbruik in NL**
  - **Plan voor uitfasering van aardgas en voor CO₂-arme alternatieve warmtevoorziening**
  - **Transitiepad Lage Temperatuurwarmte**
  - **Aanpak wijk voor wijk**

Sectortafel Gebouwde omgeving:

- Nieuwbouw nu al aardgasvrij
- Normering energieverbruik utiliteitsbouw kWh/m²/jaar
- Duurzame warmte
- Groen gas

Sectortafel Gebouwde omgeving:

- Financiële maatregelen:
  - Verlagen belasting op elektriciteit, verhogen belasting op gas
  - Goedkope financiering
  - Verlaging van kosten door opschalen en standardiseren
  - subsidies

Huidige wetgeving:

- **Activiteitenbesluit**
- **Besluit energieprestatie gebouwen**
- **Bouwbesluit**
  - **EPC / MPG eisen**
- **Europese Energie-Efficiency Richtlijn (EED)**

Aankomende wetgeving:

- **BENG (vanaf 1-1-2020)**
Bijna Energie Neutrale Gebouwen
- **Energielabel C kantoren (vanaf 1-1-2023)**

BENG:

- Voor nieuwbouw, omgevingsvergunning
- Drie eisen:
  - Energiebehoefte kWh/m²
  - Primair fossiel energiegebruik kWh/m²
  - Aandeel hernieuwbare energie 30 - 50%
- Nieuwe rekenmethodiek: NTA 8800

Energielabel C voor kantoren:

- Voor bestaande kantoren, gebruiksvergunning
- Gebruik kantoor toegestaan bij energie-index van 1,3 of beter
- Belangrijkste uitzonderingen:
  - terugverdientijd label C meer dan 10 jaar
  - gebouw kleiner dan 100 m²
  - Kantoorfunctie < 50%
  - Monumenten, erediensten etc.

Wat betekent verduurzaming voor ontwikkelaars en beleggers?

Spanningsveld

Ontwikkelingen:

- Vraag versus aanbod op de markt
- Life cycle cost
- Verlagen kosten (bv kleinere woningen)
- Verschuiven van kosten (prestatie contracten)

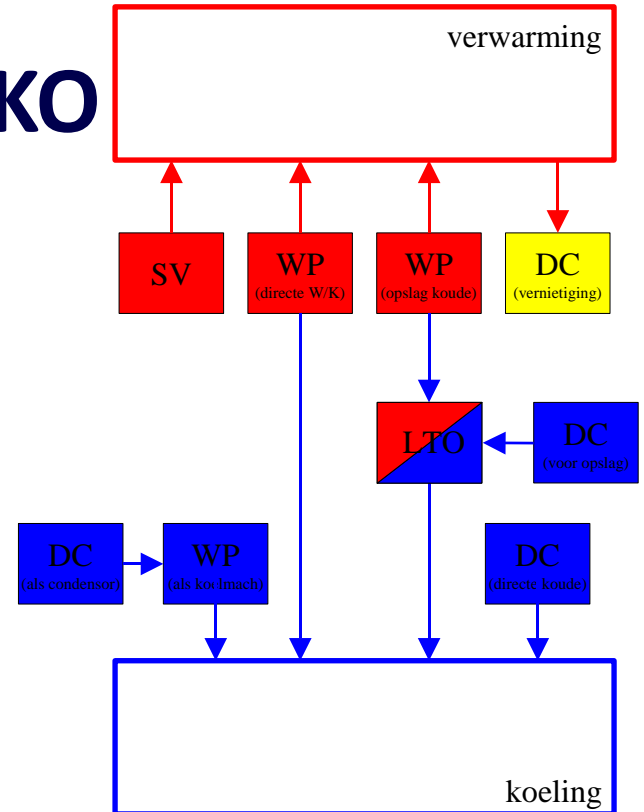
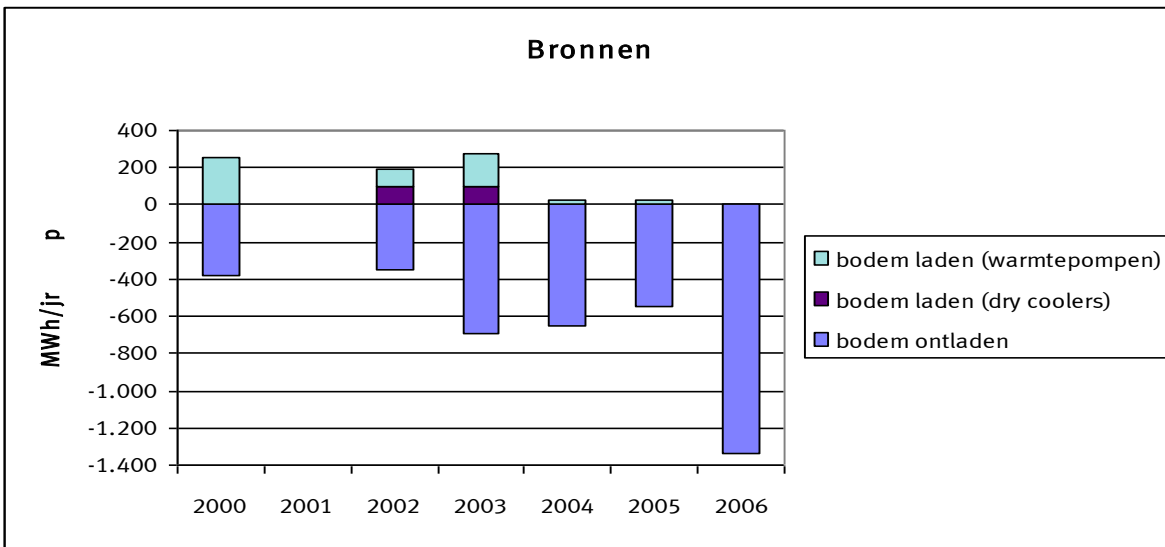
Belang van de eindgebruiker

Werkelijk energieverbruik

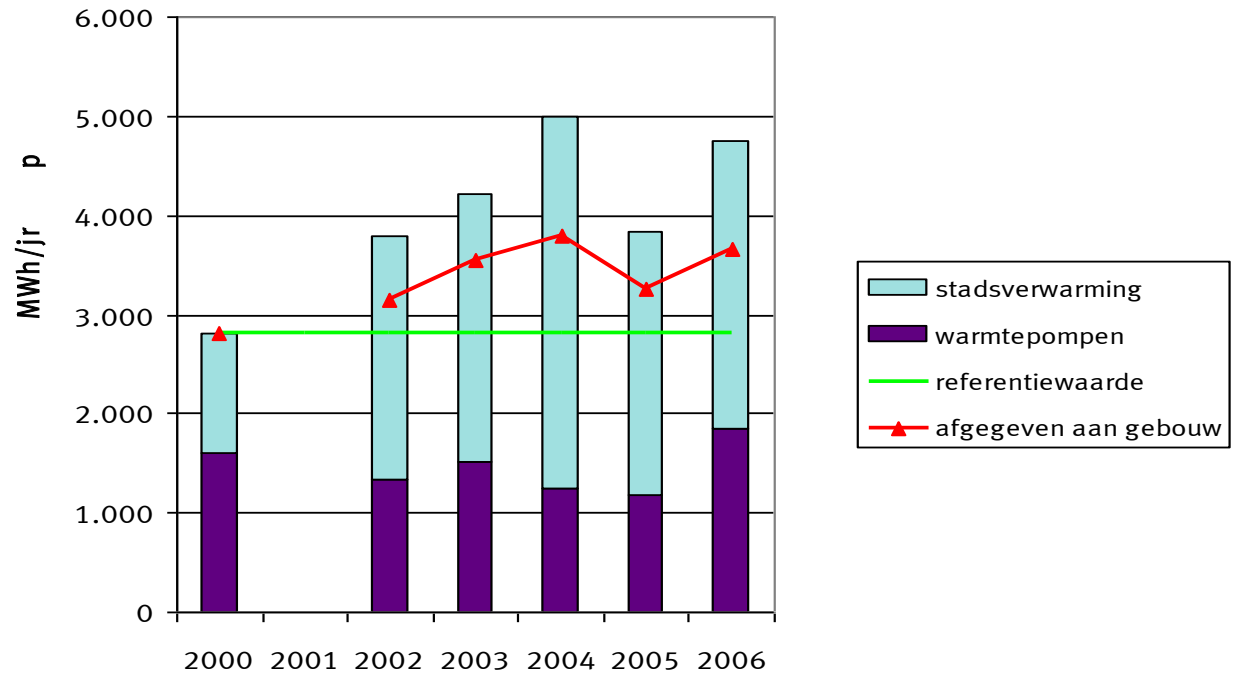

Analyse energiestromen WKO

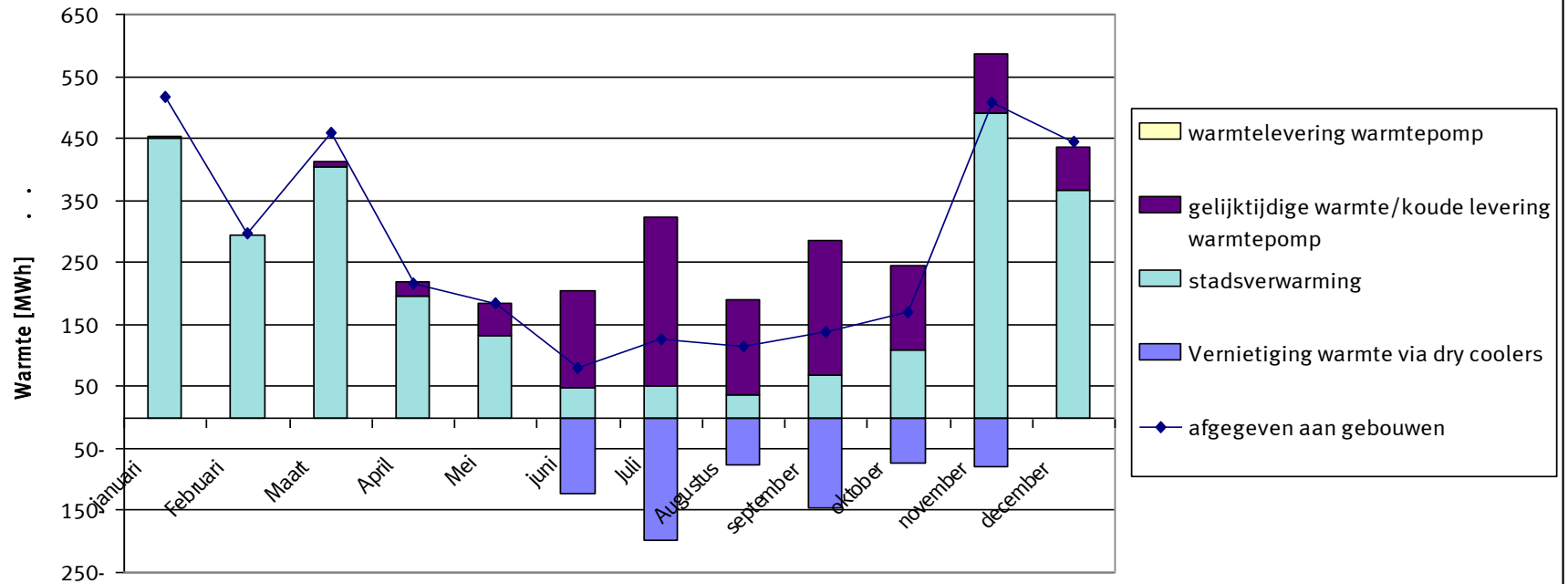
Bronnen

Warmteverbruik

2005 Wintersituatie

Bodemenergie:

- **Onderzoek RVO**
  - 125 open systemen voor warmte- en koudeopslag (WKO)
  - De delta T neemt in de periode 2010-2013 gestaag toe van 3,8 graden Celsius naar 4,8 graden Celsius
- **Omgevingsdienst Haaglanden**
  - Glastuinbouw: 8 van 9 installaties presteren gemiddeld/goed
  - Utiliteit: 25 van 33 installaties presteren gemiddeld/goed
- **Besparingspotentieel utiliteit benutten door actief beheer en prestatie monitoring**

**Hoe ontwerp je integraal een duurzaam
gebouw ?**

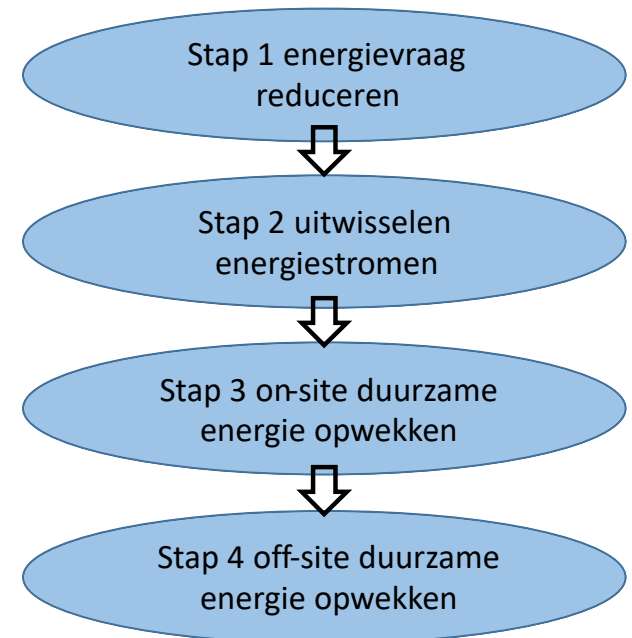
Energie bewust ontwerpen (trias energetica)

- Energievraag reduceren
- Energie duurzaam opwekken
- Fossiele brandstoffen efficiënt inzetten

Energieneutraal ontwerpen:

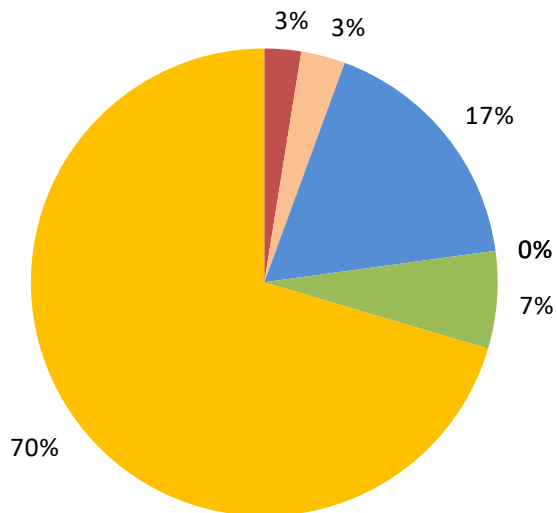
- **Energievraag reduceren**
- **Energiestromen uitwisselen**
- **Energie on-site duurzame opwekken**
- **Energie off-site duurzame opwekken**

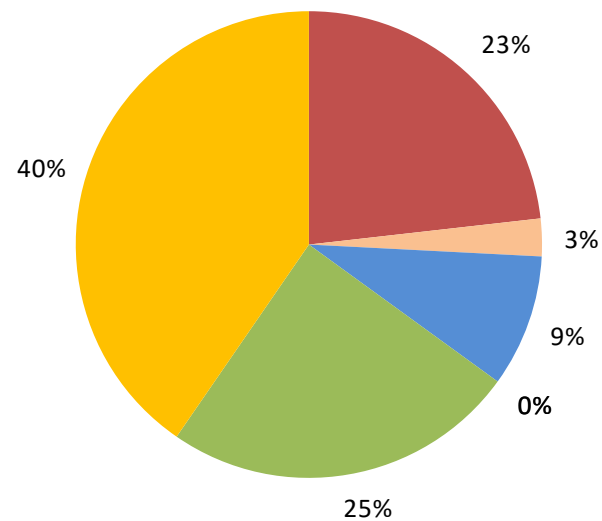
Verdeling energieverbruik

- Winkel versus kantoor

Verdeling primaire energie

Verdeling primaire energie

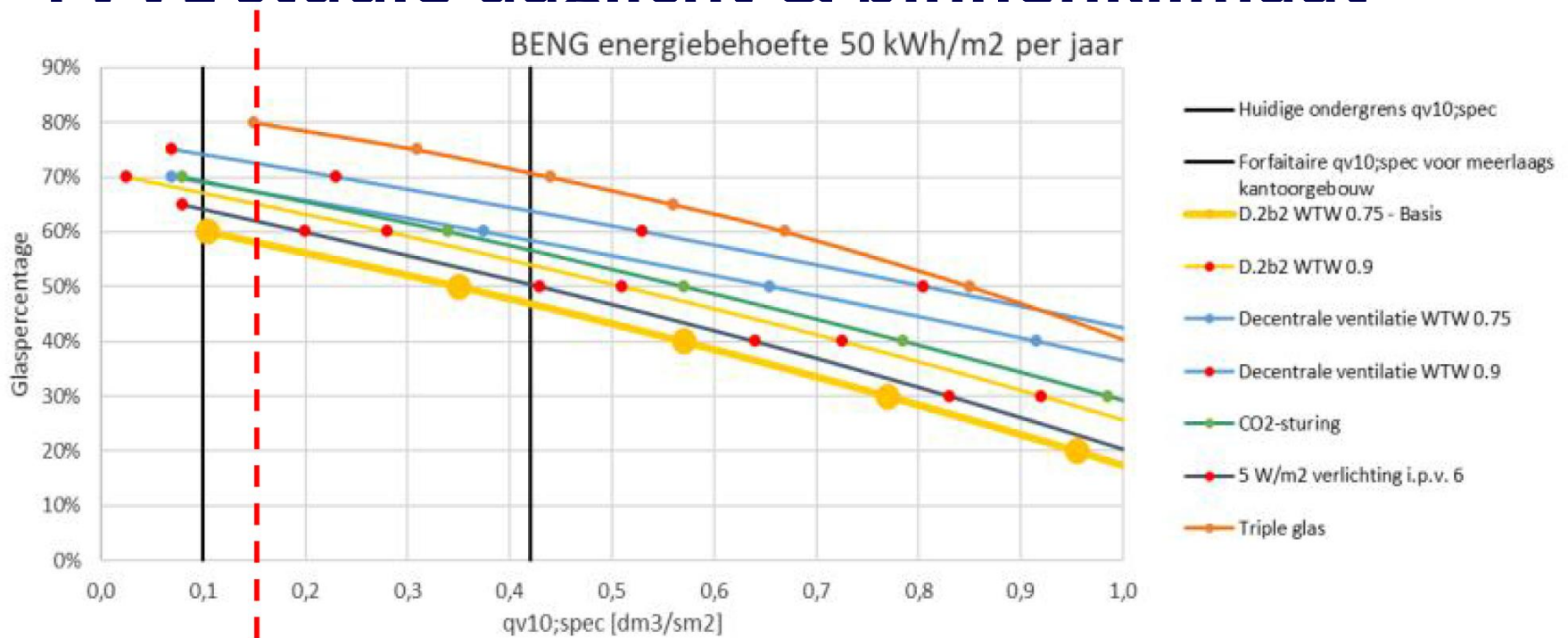

- verwarming
- warm tapwater
- koeling
- zomercomfort
- bevochtiging
- ventilatoren
- verlichting

Vraag beperking bouwkunde & bouwfysica:

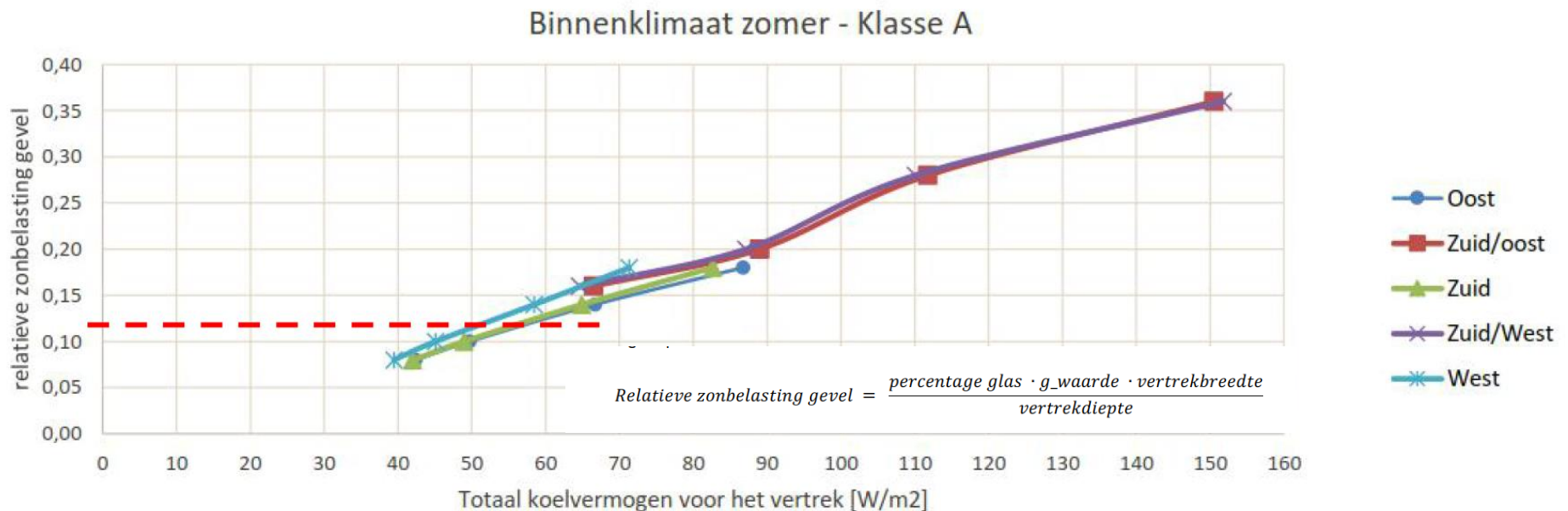
- Oriëntatie
- Vormfactor
- Mate van transparantie gevel
- Isolatiewaarde
- Luchtdichtheid
- Koudebruggen

TVVL studie daglicht & binnenklimaat

Figuur V-5 Ontwerpgrafiek maximale energiebehoefte BENG voor een standaard kantoorgebouw

TVVL studie daglicht & binnenklimaat

Figuur V-6 ontwerpgrafiek temperatuuroverschrijding Categorie A voor een standaard kantoorgebouw

Vraagbesparing gebouwinstallaties:

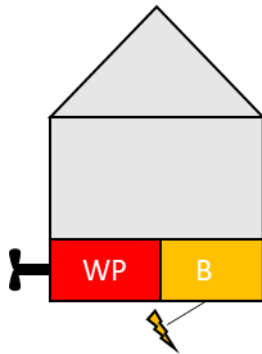
- WTW ventilatielucht
- WTW douchewater
- Weerstand in ventilatiesysteem
- Energiezuinigie verlichting

Opties voor warmte- en koudeopwekking:

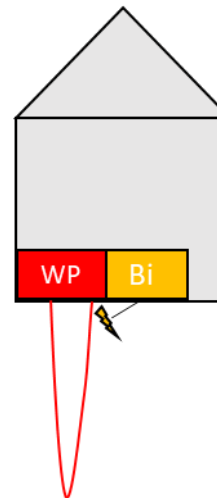
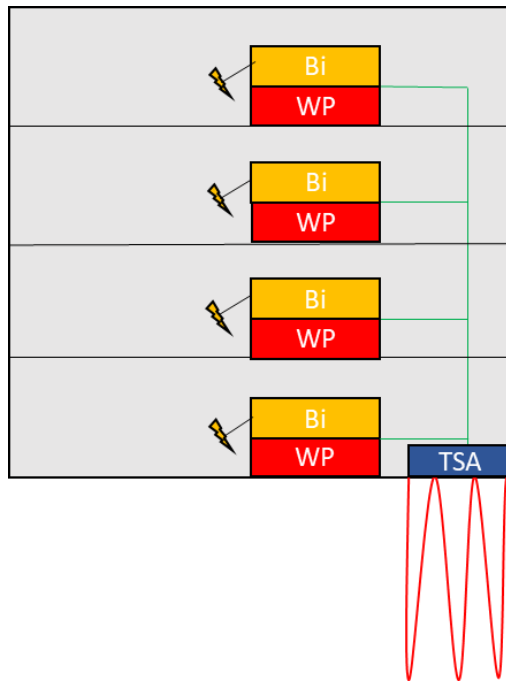
- Stadsverwarming
- Warmtepompen
- Bodemenergie
- Geothermie
- Zonnewarmte
- Energie uit water (bv oppervlaktewater, afvalwaterzuiveringsinstallatie)

Individuele warmtepomp systemen

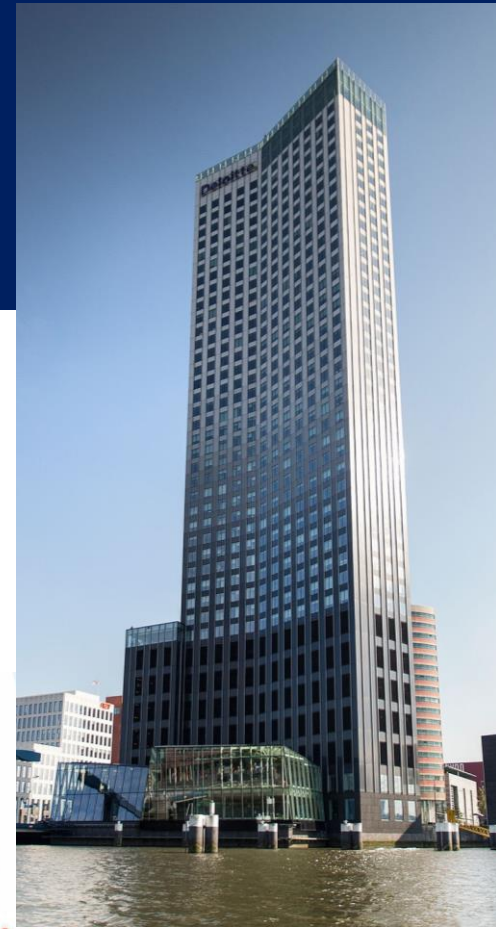
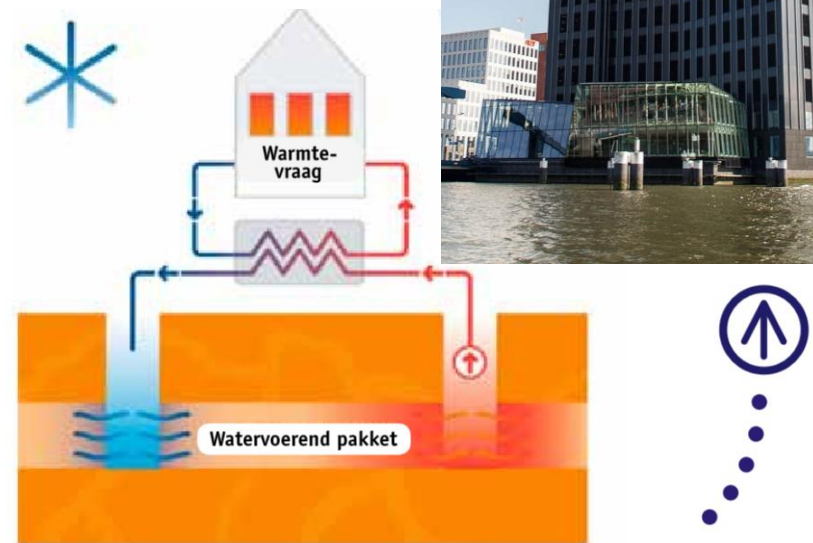
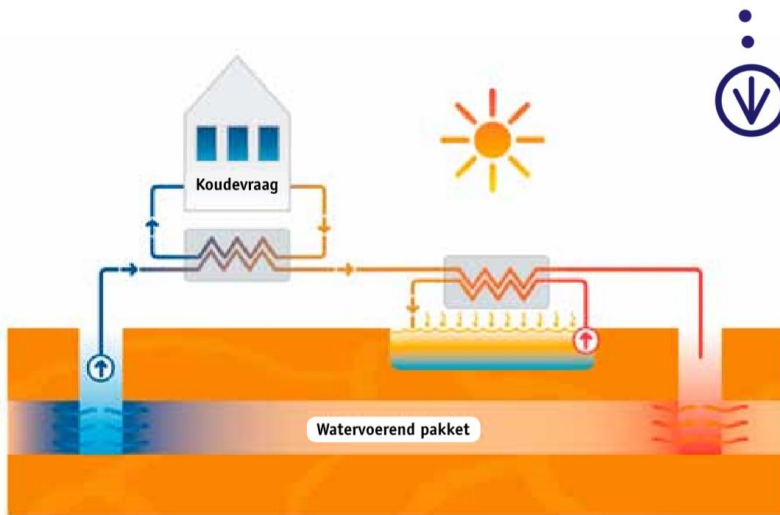

Individuele warmtepomp systemen

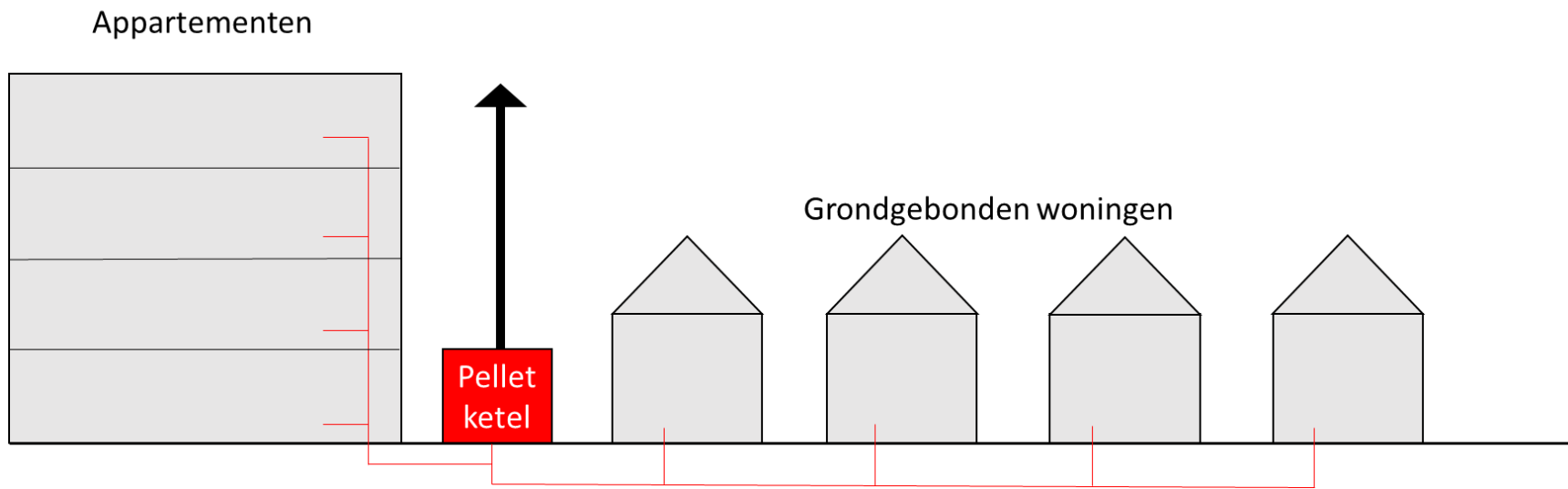

Energie uit oppervlaktewater:

- Aanvulling op WKO
- De grootste zonnecollector van Nederland

Houtpelletketel:

PV in de gevel:

Black

Anthracite supermatt

Green

Grey

Gold

Yellow-Green

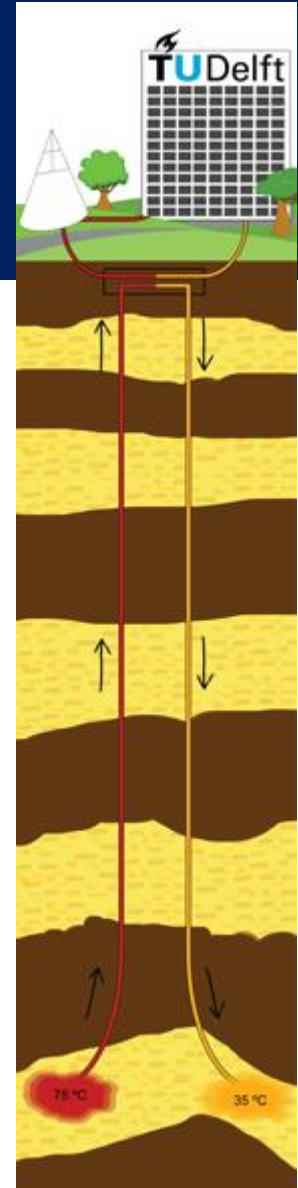
Bronze

Light Grey

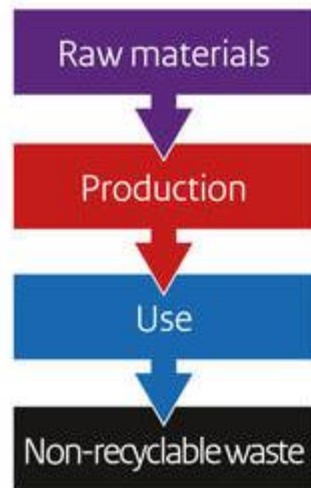
Gebiedsoplossingen:

- Gemeenten zullen uiterlijk eind 2021 een transitievisie warmte vaststellen
- Gebiedsoplossingen – wijk voor wijk
  - Warmtenetten
  - Collectieve bodemenergie
  - Geothermie

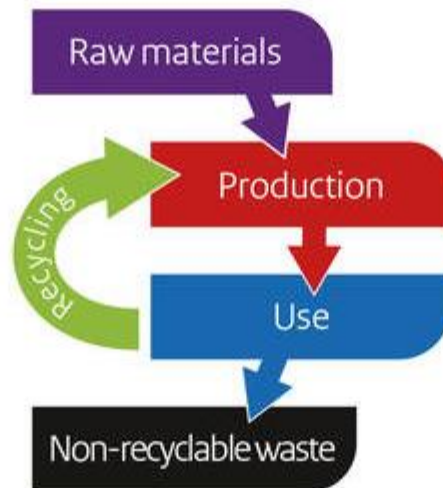

Circulair bouwen

Linear economy

Reuse economy

Circular economy

Circulair bouwen:

- **Ambitie van de overheid: volledig circulaire economie in 2050**
- **Vanaf 2023 alleen nog maar 100% circulair aanbesteden**
- **Gemeente Amsterdam
Roadmap Circulaire Gronduitgifte**

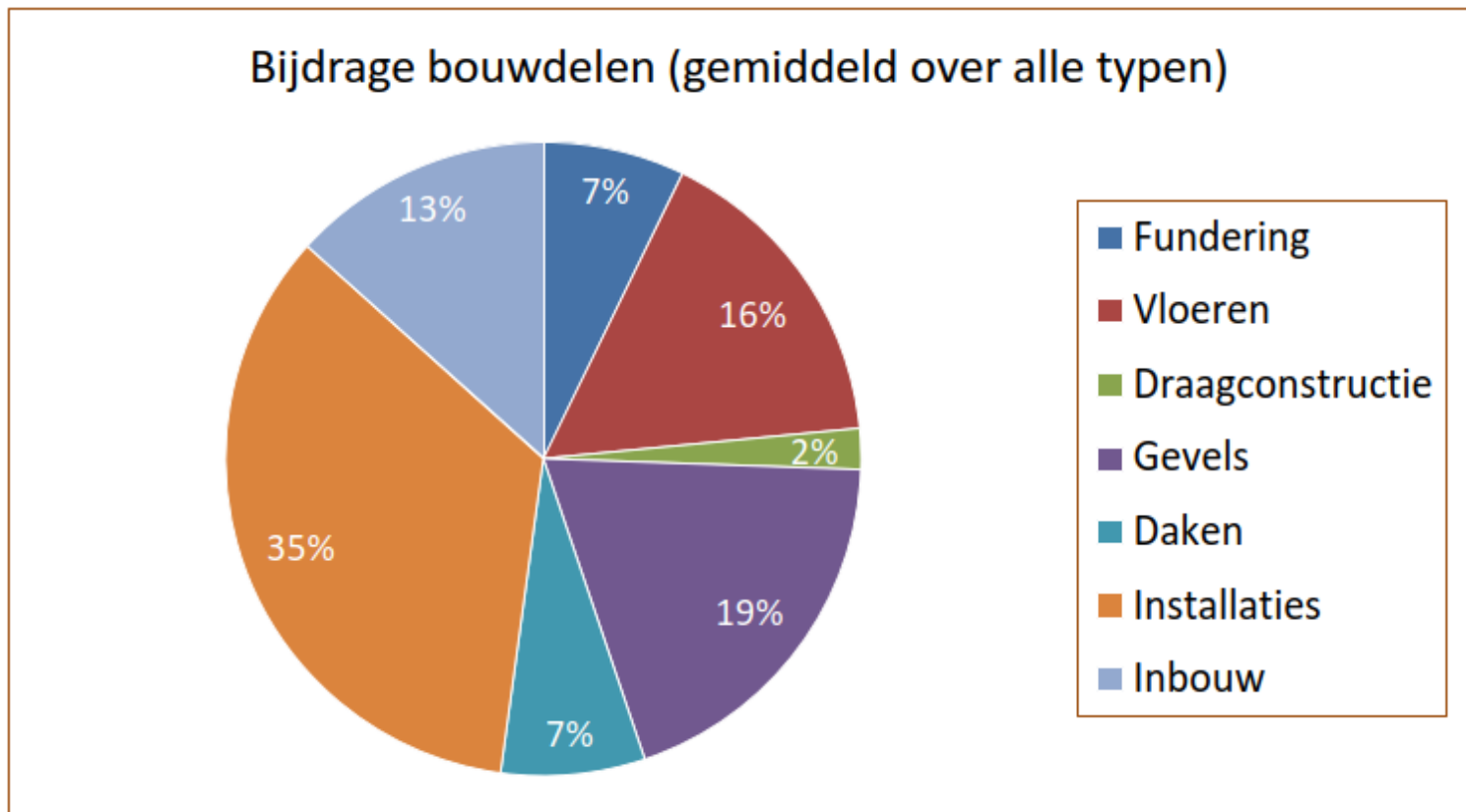

Circulair bouwen:

- **Materialenpaspoort (madaster)**
- **Nieuwe economische modellen**
- **Afstemming vraag en aanbod (bouwmarktplaats)**
- **Wetgeving is aandachtspunt bij hergebruik**

Materiaalgebruik:

Figuur: bijdrage bouwdelen aan MPG van woningen en woongebouwen

Circulair bouwen: mortuarium Schiphol

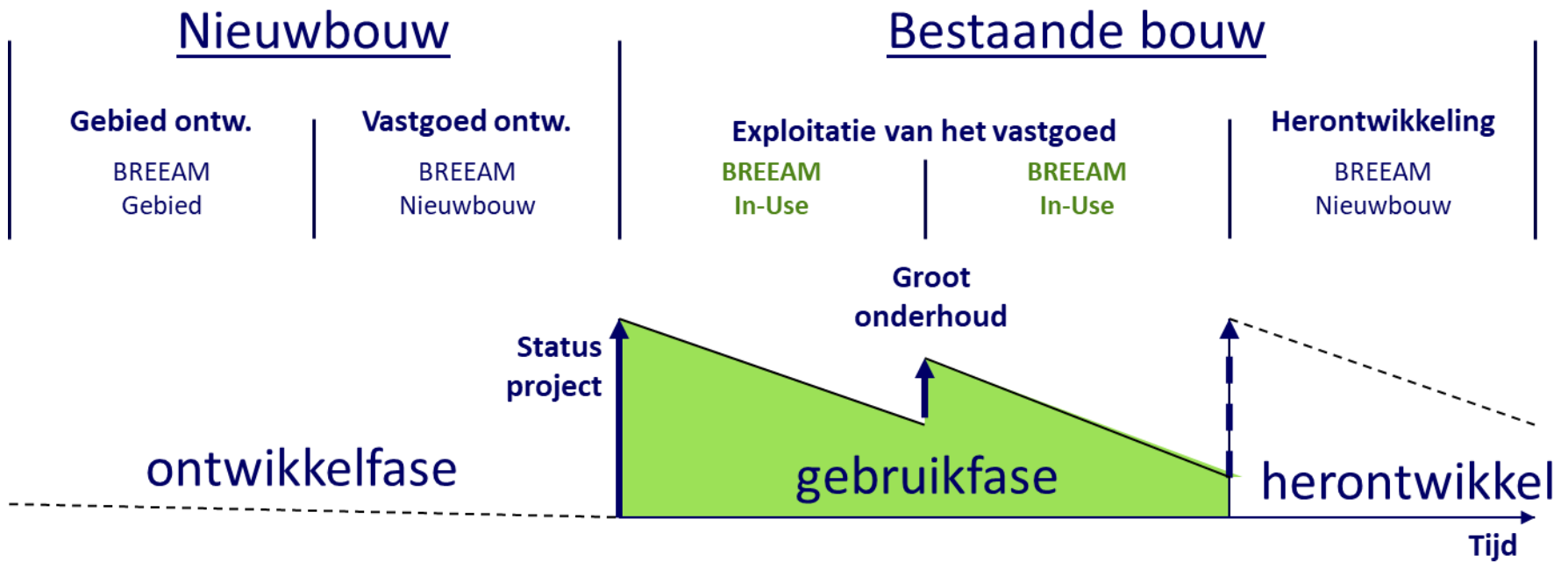

duurzaamheid meetbaar maken

Duurzaamheidslabels:

- EPC/EPA
- MPG
- BREEAM, LEED, GPR
- WELL

BREEAM:

WELL

- Fysiologische systemen in het lichaam
- Meten ipv berekenen
- Gebouw & gebruik

Meetbaarheid van circulair bouwen:

- Nog geen integrale meetmethode
  - Mate van hergebruik van materialen
  - Mate van losmaakbaarheid
  - Mate van flexibiliteit

En hoe nu verder?

**ALS IK HET EVEN
NIET MEER WEET**

**DOE IK ALTIJD
EEN STAPJE**

VOORUIT

Loesje

Mijn vragen

- Hoe maak je keuzes die het meest gunstig zijn voor zo veel mogelijk partijen?
- Welke ervaringen uit het verleden kunnen wij gebruiken om duurzaamheidsvraagstukken op te lossen?
- Hoe kunnen wij anticiperen op een tekort aan ingenieurs om de energietransitie te ontwerpen?